

SPRAAKWATER

WATERHUISHOUDING VAN NEDERLAND HEEFT DRINGEND EEN UPDATE NODIG

*Guus Beugelink**

■ Nederland zucht voor het tweede achtereenvolgende jaar onder de droogte. Hoewel het gemiddelde neerslagtekort nog onder dat van 2018 blijft, lijkt het erop dat 2019 bij de 5% droge jaren komt. Regionaal zijn er grote verschillen te zien. In het midden en westen lijkt alles redelijk normaal, maar in Zeeland en in het zuiden en het oosten voert de droogte de boventoon.

Begin juni van dit jaar stelde het waterschap Aa en Maas als eerste een beregeningsverbod in, inmiddels (peildatum 17 juli) gevolgd door de waterschappen Vallei en Veluwe, Brabantse Delta, De Dommel, Limburg, Rijn en IJssel en Vechtstromen.

Die droogte is natuurlijk het gevolg van het tekort aan neerslag. Maar er is meer aan de hand. Die droogte wordt nog eens verergerd door 'een tekort aan grondwaterstand'. Door het extreem droge jaar 2018 is fors ingeteerd op de grondwatervoorraad, hetgeen tot uiting komt in lagere grondwaterstanden dan normaal. Doorgaans herstelt dat zich wel min of meer in de winter, als de neerslag de verdamping overtreft. Met het overschot wordt de grondwatervoorraad weer aangevuld en is in het voorjaar meestal wel weer op het gebruikelijke niveau. Het watersysteem staat weer gesteld voor een nieuw (droog) jaar. Om zo'n tekort aan te vullen, moet het er in het winterhalfjaar wel meer dan de gebruikelijke hoeveelheid regen vallen. En als die regen dan (eindelijk) valt, moeten de waterbeheerders het water niet direct afvoeren. Helaas gebeurt dat nog steeds op grote schaal omdat dat zo 'in ons systeem zit'...

Vanaf de jaren '50 is ons land door een golf van ruilverkavelingen overspoeld. De wederopbouw van het naoorlogse land en schaalvergroting van de landbouw waren de toverwoorden, er moest immers voedsel worden geproduceerd voor een groeiende bevolking. Daartoe moest ook de drooglegging en dus de waterhuishouding worden verbeterd. Ter illustratie, in de winter van '65-'66

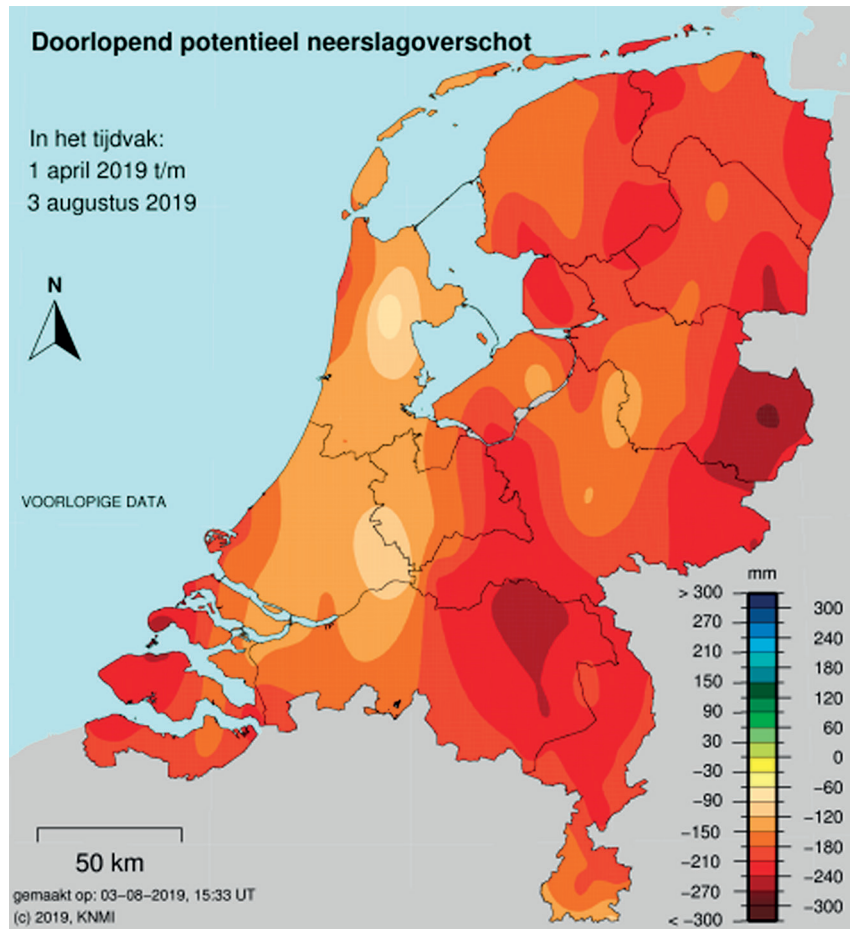
stond tweederde van de provincie Friesland nog onder water vanwege de beperkte capaciteit van de gemalen. Vanuit dat denken is geen enkel meanderend beekje aan de landinrichters ontsnapt. Alles werd -zoals dat toen heette- 'genormaliseerd', dwz bochten werden rechtgetrokken, doorstroomprofielen werden vergroot en bij voorkeur vastgelegd in beton, dat al met als doel de afvoer te verbeteren en de drooglegging te vergroten.

Als er iets goed gelukt is in dit mooie land, dan is het wel de versnelling van de afvoer van het neerslagoverschot! We zijn er meesters in geworden om Nederland in de winter leeg te laten lopen! De gevolgen zijn tweeledig:

- 1 In droge zomers komt de landbouw op de hogere gronden, waar de aanvoer van water niet mogelijk is, in toenemende mate (oppervlakte)water te kort en
- 2 vrijwel alle natuur van vochtige en natte omstandigheden is verdroogd. In de '80-er jaren begonnen de gevolgen zichtbaar te worden, nl. een structureel lagere grondwaterstand in grote delen van Nederland en daarmee samenhangend de verdroging van grondwaterafhankelijke natuur. In totaal gaat het om zo'n 400.000 ha.

Dat roept de vraag op of de Nederlandse waterhuishouding nog wel op haar taak berekend is, zeker nu het neerslagpatroon onder invloed van de klimaatverandering drastisch aan het veranderen is. Hieronder een paar suggesties ter discussie.

* **Guus Beugelink**, voormalig bestuurslid van Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlander, op persoonlijke titel.

Afbeelding Regionale verschillen neerslag tekort, hoe roder, hoe droger (bron helpdesk water)

Hoog Nederland: vasthouden

In hoog Nederland, dwz dat deel van Nederland waar geen of nauwelijks aanvoer van water mogelijk is, ligt de oplossing in het vasthouden van de winterse neerslag. Het sleutelwoord is voorraadbeheer. Nu laten we Nederland in de winter leeglopen. Daar moeten we dus per direct mee stoppen. Het overschot aan water moet worden opgeslagen voor barre (lees: droge) tijden. Het Deltaplan Zoet water biedt goede aanzetten voor het beheer van het schaarser wordende zoete water. Voor het IJsselmeer, onze belangrijkste voorraad zoet water, is in februari 2019 een flexibel peilregime ingevoerd waardoor beter kan worden ingespeeld op vraag en aanbod. Sommige waterschappen experimenteren al met een soort skippyballen waarmee duikers kunnen worden afgesloten en het water in de sloot kan worden vastgehouden. Voor de grootschalige opslag kunnen oppervlakkige basins soms een oplossing zijn, maar doorgaans is de opslagcapaciteit veel te beperkt om een droge zomer te overbruggen. Bovendien is de ruimte domweg niet beschikbaar. In plaats daarvan is het veel slimmer de bergingsruimte in de bodem te benutten. In 1m3 droog zand kan ca 300l water worden geborgen. Wat let ons de grondwaterstand in het winter halfjaar structureel te verhogen met 10 – 50 cm, meer als het kan, minder als het moet. Goed voor de boer en goed voor de natuur, in het bijzonder de natuur van oorspronkelijk vochtige en

natte omstandigheden. Ca 400.000 ha heeft al sinds de jaren '80 het label verdroogd en daar is tot nu nog weinig verbetering in gekomen. Voornamelijk door weerstand uit agrarische hoek omdat de maatregelen (doorgaans verhoging van de grondwaterstand), zouden kunnen leiden tot natschade. Ik mag hopen dat de in potentie veel grotere droogteschade een kentering in het denken te weeg brengt.

Maar ook hier geldt: de oplossing lijkt simpel, maar is het niet. Er steekt nl een akelig dilemma achter. Als de berging in de bodem volledig wordt benut voor de opslag van water, neemt de kans op wateroverlast bij heftige buien significant toe. En aangezien de frequentie van die zg. clusterbuien toeneemt, zal ook de kans op wateroverlast toenemen. En dan zouden we onbedoeld aankoersen op een scenario wat ons 'van de regen in de drup' brengt. Dus bezint eer ge begint!

Laag Nederland: tegengaan verzilting

In Laag Nederland heeft droogte een heel andere dimensie, nl. geen gebrek aan water maar een gebrek aan zoet water t.g.v. de verzilting van het oppervlaktewater. Om voldoende tegendruk tegen het zoute zeewater te leveren, moet er bij Hoek van Holland minstens 900m³/sec zoet water het

zeegat uit. Bij lage rivierafvoeren -en dat is in droge tijden het geval- wordt die grens al snel bereikt. Wat er dan gebeurt, is dat de zouttong over de bodem van de Nieuwe Waterweg en de Maas het land in kruipt. Als Gouda wordt bereikt, zijn de rapen gaar. Dat is nl het inlaatpunt van zoet water voor grote delen van West Nederland, waar forse arealen brakwatergevoelige teelten liggen. Denk aan de boomteelt in Boskoop, de kassen in het Westland en de Bollenstreek. Grondwater biedt geen soelaas omdat dat al op geringe diepte te brak is voor de land- en tuinbouw. Door de brakke kwel dreigt dan ook het oppervlaktewater te verzilten.

Als die situatie zich voordoet, treedt de zg. Klimaatbestendige Water Aanvoer KWA in werking. Dan wordt de inlaat bij Gouda gesloten en wordt bij Utrecht water (6m³/sec) ingenomen uit het Amsterdam Rijnkanaal. Via de Oude Rijn gaat het water dan tegen de gebruikelijke stroomrichting in naar West Nederland. Omdat de capaciteit van de KWA te kort schiet, wordt de KWA momenteel vergroot tot 15m³/sec. Een verdere vergroting tot ca 30m³/sec is in onderzoek.

Het werkt, het is een mooi systeem, maar het blijft kunst- en vliegwerk dat met veel regel, overlast zoals stremmingen voor de scheepvaart en ongewoon hoge waterstanden gepaard gaat. Daarom heeft het zin om in plaats van de verdere vergroting van de KWA tot 30m³/sec na te denken over een meer structurele oplossing voor de wateraanvoer naar West Nederland, de zg. Permanente Oostelijke Aanvoer POA. In 2012 heeft het Wereld Natuur Fonds WNF het plan “Water naar de zee; Visie op een klimaatbestendige zoetwatervoorziening van laag Nederland” gelanceerd, waarin het concept van zo’n POA is beschreven. [voetnoot: Zie http://assets.wnf.nl/downloads/rapport_water_naar_de_zee_1.pdf.] De crux van het plan is dat er een permanente aanvoer vanuit het Amsterdam Rijnkanaal wordt gerealiseerd, waardoor de inlaat bij Gouda helemaal niet meer hoeft te worden gebruikt, en dus mag verzilten. Er is dan geen Rijnafvoer van 900m³/sec zoet water bij Hoek van Holland nodig om het zoute zeewater tegen te houden. Die hoeveelheid komt beschikbaar om via het Haringvliet te worden geloosd. De kier in de Haringvlietsluizen kan groter worden en de zoet-zout getijdezone in het (zoete) Haringvliet neemt in

omvang en dynamiek toe. M.a.w. zo’n POA zou en de zoetwatervoorziening voor de landbouw in West Nederland langjarig veilig stellen en tegelijkertijd de Deltanatuur in het Haringvliet estuarium een enorme boost geven. Het zou misschien de noodzaak van de aanleg van sluizen in de Nieuwe Waterweg nog verder naar de toekomst kunnen verschuiven. Maar voordat we aan de slag gaan moeten we nog wel even nadenken over mogelijke nadelen, zoals zoetwatervoorziening van bijv. Goeree Overflakkee en Voorne-Putten.

Samenvattend kom ik tot de conclusie dat de waterhuishouding van Nederland dringend een update nodig heeft om de problemen van de (nabije) toekomst op adequate wijze het hoofd te bieden. Het zg. PAWN-instrumentarium, dat in de jaren ’70 goede diensten heeft bewezen bij de Beleidsanalyse Waterhuishouding Nederland, maar beter de opvolger daarvan, het Nederlands Hydrologisch Instrumentarium, moet maar eens aan het werk worden gezet om deze problemen en oplossingsrichtingen verder te verkennen. Dan lijkt me meer dan verstandig om ook het probleem van de bodemdaling in het veenweidegebied en de recente funderingsproblemen tgv de droogte in het onderzoek te betrekken. Het is niet acuut, maar wel urgent dat ook voor die problemen oplossingen worden ontwikkeld. Om met de laatste woorden van de eerste Deltacommissaris te besluiten: ‘Doorzettingskracht en besluitvaardigheid zijn onmisbaar. Het gaat niet vanzelf.’